

“АХБОРОТ БОРАСИДАГИ ХАВФСИЗЛИК”, “АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИ”, “ИНФОРМАЦИОН ХАВФСИЗЛИК” КАТЕГОРИЯЛАРИ ХУСУСИДА

Холиқов Элбек,
ЎзМУ мустақил изланувчиси

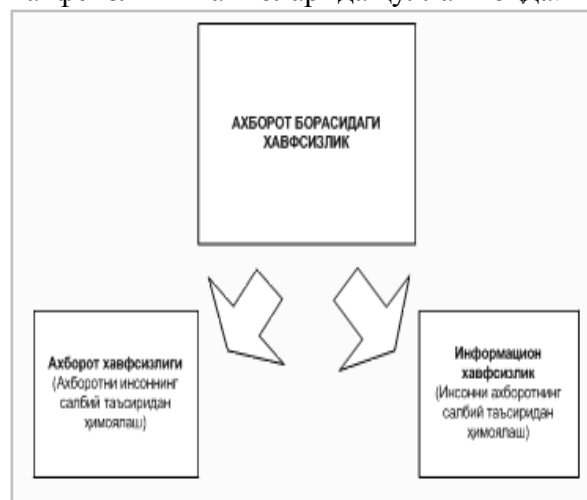
Калит сўзлар: ахборот хавфсизлиги, информацион хавфсизлик, реал воқелик, сиёсий, ижтимоий онг.

Инсоният ўз тараққиётининг юксак марраларига эришиб, энг ривожланган технологиялар кундалик турмушнинг ажралмас қисмига айланганлиги, демократик тамойиллар, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг кенг рўёбга чиқиши, эркин фуқаролик жамиятини куриш каби мақсад-муддаолар планетар ғоя ролини ўйнаётганлиги, ўзга давлатлар ҳисобидан манфаат кўришдек ғаразли мақсадлар ўта маккорона ва кўз илғамас воситалар билан амалга оширилиши ҳозирги даврнинг воқелигига айланди. Бинобарин, “информацион хавфсизлик” тушунчаси бугун ҳар қачонгидан ҳам бой мазмун-моҳият касб этган. Шунга биноан, “информацион хавфсизлик” тушунчасига давр воқелиklarини фалсафий-сиёсий жиҳатдан мушоҳада этган ҳолда замон ва макон нуқтаи назаридан таъриф бериш зарурати вужудга келади.

Авало “ахборот хавфсизлиги”, “информацион хавфсизлик”, “ахборот борасидаги хавфсизлик” тушунчалари ўртасида фарқ борми-йўқми, деган саволга жавоб бериш зарур.

Русчадаги “информационная безопасность” атамаси ўзбек тилига икки шаклда: *ахборот хавфсизлиги ёки ахборот борасидаги хавфсизлик* шаклида таржима қилинган. Оммавий ахборот воситаларида, илмий адабиётларда бу икки терминнинг икки хил маънода қўлланганини учратиш мумкин: *техник* (компьютер вируслари, электрон ахборотнинг ўғирланиши, айғоқчи дастурлар ва ҳоказолардан ҳимояланиш) ва *психологик* (зарарли ахборотнинг инсон онги ва онг остига, феъл-атворига таъсиридан ҳимояланиш). Яъни, бу термин “ахборот-техник

хавфсизлик” ва “ахборот-психологик хавфсизлик” маъноларида қўлланмоқда.

Юқоридагилардан келиб чиқсак ҳамда ахборот ва ахборот технологияларининг жамият ҳаётининг турли соҳаларига кириб бориши жадал кечаётгани, келгусида бу жараён янада чуқурлашувини эътиборга олсак, терминларни ишлатишда яқдил тўхташга келиш зарурлиги, билъакс муайян чалкашликлар юзага келиши мумкинлиги маълум бўлади.

Мисол учун, “ахборот хавфсизлиги” тушунчаси русчадаги икки хил ҳодисани англатувчи “безопасность информации” ва “информационная безопасность” терминларининг таржимаси ҳисобланади (инглизчада бу икки хил ҳодиса бир хилда “information security” шаклида ифода этилади).

Бизнингча, “ахборот борасидаги хавфсизлик” тушунчаси, “ахборот хавфсизлиги”, “информацион хавфсизлик” терминларидан анча кенг қамровга эга бўлиб, бу иккаласини ўзида мужассам этади.

Бевосита “ахборот борасидаги хавфсизлик” тушунчасини кўриб чиқадиган бўлсак, Россия Федерацияси қонунчилигида “... унинг ахборот соҳасидаги манфаатлари ҳимоялангани ҳолати тушунилади, ҳимояланганлик ҳолати шахс, жамият ва давлатнинг балансга келтирилган манфаатлари йиғиндиси билан белгиланади”.

Қозоғистон Республикаси қонунларига кўра эса, “ахборот борасидаги хавфсизлик–давлат ахборот ресурсларининг, шунингдек, ахборот соҳасида шахснинг ҳуқуқлари ва жамиятнинг манфаатлари ҳимояланганлик ҳолати” дир.

Россиялик тадқиқотчи В.Лукьянов фикрича, “жамоат хавфсизлиги – инсонлар ҳаёти, соғлиғи, мол-мулки, атроф-муҳит ва жонли табиатга зарар етказиш имконини истисно этувчи реал воқелик ҳолатидир”

Яна бир россиялик олим М.Стюгин ахборот борасидаги хавфсизликни “... эркин ахборот тизимининг (хавфсизлик субъектининг) зиддиятда унга қўйилган мақсадга мос ҳолда фаолият юритишнинг мақсадли режимини белгилаш ва кичик тизимлар ҳолатини ўзгартириш йўли билан амалга ошириш имконини берувчи инфор­мацион устуворликдир” деб таърифлайди.

Ҳозирда ахборотнинг ишончилиги масаласи янада долзарб­лашган. Агарда бундан 20-30 йиллар авваллари ахборотнинг ишончсизлиги инсон билимининг саёз­лиги ёки янглишиш билан тушунтирилса, эндиликда бундай ноҳолислик кўпинча қасдан содир этилмоқда. Натижада, хорижий ОАВ томонидан тарқатилаётган ҳар қандай ахборотнинг ҳаққонийлигини текшириб кўриш зарурати юзага келмоқда. Шу нуктаи назардан рус сиёсатшуноси И.Пеньков ахборотнинг ўзини ва уни истемол қилувчи инсон ва жамиятни хавфсизлик объекти сифатида қараш ғоясини илгари суради.

Информацион хавфсизлик масаласи кўтарилганда шахс ва фаол ижтимоий субъект сифатида ҳар бир инсоннинг психикаси бевосита инфор­мацион

омилларга ўта таъсирчанлигини эътиборга олиш керак. Агарда бундай омиллар салбий таъсирга эга бўлса, унинг феъл-атвори, хатти-ҳаракатларида (бу ўринда, аниқроғи, ҳаракатсизлигида) намоён бўлиб, ижтимоий-сиёсий жараёнларга бузғунчи таъсирни келтириб чиқаради. Шу боис ахборот-руҳий хавфсизлик долзарб масаладир.

Ахборот борасидаги хавфсизлик тушунчасининг қонунчилик асослари биринчи навбатда Ўзбекистон Республикаси Конституциясида белгилаб қўйилган. Ўзбекистонда демократия умуминсоний принцип­ларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий кадрият ҳисобланади (13-модда), ҳар ким эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эга (25-модда), ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга; амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустаснодир (29-модда), диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўйилмайди (31-модда), давлат жамиятнинг маданий, илмий ва техникавий ривожланишига ғамхўрлик қилади (42-модда).

Ўзбекистон Республикаси “Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида”ги қонунида “ахборот борасидаги хавфсизлик” тушунчасига қуйидаги таъриф берилган: “ахборот борасидаги хавфсизлик – ахборот соҳасида шахс, жамият ва давлат манфаатларининг ҳимояланганлик ҳолати” дир.

Қонуннинг 14-моддасида жамиятнинг ахборот борасидаги хавфсизлигига “демократик фуқаролик жамияти асослари ривожлантирилишини, оммавий ахборот эркинлигини таъминлаш; қонунга хилоф равишда ижтимоий онгга ахборот воситасида руҳий таъсир кўрсатишга, уни чалғитишга йўл қўймаслик; жамиятнинг маънавий,

маданий ва тарихий бойликларини, мамлакатнинг илмий ва илмий-техникавий салоҳиятини асраш ҳамда ривожлантириш; миллий ўзликни англашни издан чиқаришга, жамиятни тарихий ва миллий анъаналар ҳамда урф-одатлардан узоқлаштиришга, ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштиришга, миллатлараро ва конфессиялараро тотувликни бузишга қаратилган ахборот экспансиясига қарши ҳаракат тизимини барпо этиш” йўли билан эришилиши таъкидланади.

Ушбу қонуннинг 15-моддасида давлатнинг ахборот борасидаги хавфсизлиги “ахборот соҳасидаги хавфсизликка таҳдидларга қарши ҳаракатлар юзасидан иқтисодий, сиёсий, ташкилий ва бошқа тусдаги чоратadbирларни амалга ошириш; давлат сирларини сақлаш ва давлат ахборот ресурсларини улардан рухсатсиз тарзда фойдаланилишидан муҳофаза қилиш; Ўзбекистон Республикасининг жаҳон ахборот маконига ва замонавий телекоммуникациялар тизимларига интеграциялашуви; Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумини зўрлик билан ўзгартиришга, ҳудудий яхлитлигини, суверенитетини бузишга, ҳокимиятни босиб олишга ёки қонуний равишда сайлаб қўйилган ёхуд тайинланган ҳокимият вакиллари ҳокимиятдан четлатишга ва давлат тузумига қарши бошқача тажовуз қилишга очикдан-очик даъват этишни ўз ичига олган ахборот тарқатилишидан ҳимоя қилиш; урушни ва зўравонликни, шафқатсизликни тарғиб қилишга, ижтимоий, миллий, ирқий ва диний адоват уйғотишга қаратилган, терроризм ва диний экстремизм ғояларини ёйишни ўз ичига олган ахборот тарқатилишига қарши ҳаракатлар қилиш” йўллари билан таъминланиши белгиланган.

Кўриниб турибдики, мазкур қонунда қўлланган “ахборот борасидаги хавфсизлик” тушунчаси “информационная безопасность” тушунчасини ҳам техник, ҳам информацион жиҳатдан қамраб олган.

Назаримизда, техник соҳадаги хавфсизликни, яъни корхонанинг ишлаб чиқариш, технологик жараён ва ахборот ресурсларига зарар етказиши мумкин бўлган техник таҳдидлардан ҳимояланганлик ҳолатини ахборот хавфсизлиги деб, маълум шахс, гуруҳ ва жамият онгининг таъсирдан ҳимояланганлик ҳолатини информацион хавфсизлик деб қўллаш лозим.

Шу боис, назаримизда, ўзбек тилининг имкониятлари ва нуфузини инкор этмаган ҳолда, ўз мақсадимизни ифодалаш учун “информацион хавфсизлик” атамасини қўллаш илмий, назарий, методологик ва амалий жиҳатдан мақсадга мувофиқ бўлади. Бу билан Цицероннинг аниқ “*таъриф ҳар қандай масалани тадрижий ўрганишининг таянч нуқтаси бўлмоғи зарур, токи айнан нима ҳақда мулоҳаза юритилаётганлиги тушунарли бўлсин*”, деган фикрини тасдиқлаймиз ва хавфсизликнинг ахборот билан боғлиқ қайси шакли назарда тутилаётгани терминнинг ўзиданоқ маълум бўлади. Бу таклифни илгари суришга Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида “Маънавий таҳдид деганда, аввало, тили, дини, эътиқодидан қатъи назар, ҳар қайси одамнинг том маънодаги эркин инсон бўлиб яшашига қарши қаратилган, унинг айнан руҳий дунёсини издан чиқариш мақсадини кўзда тутадиган мафкуравий, ғоявий ва информацион хуружларни назарда тутиш лозим, деб ўйлайман” дея “информацион” сўзини қўллаганини асос сифатида келтириш мумкин.

Информацион хавфсизлик инсоннинг салбий таъсирлар, ёвуз кучлар ва зарарли ғояларнинг оммавий ахборот воситалари орқали тарқатилишидан ҳимояланганликдир.

Ахборот хавфсизлиги инсоннинг ёвуз, қонунга хилоф хатти-ҳаракатидан ахборотнинг (ахборот ресурсларининг) ҳимояланганлигидир.

Шундай қилиб, информацион хавфсизлик – ахборот муносабатларининг

шундай ҳолатики, унда ахборотнинг салбий таъсиридан сиёсий, ижтимоий онг, инсоннинг “мен”лиги, реал воқелик ҳимояланган бўлади.

Информацион хавфсизлик амалда хавфсизликнинг бошқа шаклларида тубдан фарқ қилади. Дейлик, кўз илғамас экологик ёки радиациявий хавфсизликни олсак, унинг касофатини одамзод ҳис қила олади. Информацион хавфсизликка путур етганини сезиш мушкул, уни фақат ақл ва мушоҳада орқали англаш мумкин.

Хулоса шуки, “...бугунги замонда мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам кўпроқ кучга эга. Бу масаланинг кишини доимо огоҳ бўлишга ундовчи томони шундаки, агар ҳарбий, иқтисодий, сиёсий тазйиқ бўлса, буни сезиш, кўриш, олдини олиш мумкин, аммо мафкуравий тазйиқни, унинг таъсири ва оқибатларини тезда илғаб етиш ниҳоятда қийин”. Информацион хавфсизликни таъминлаш ана шунинг учун ҳам алоҳида аҳамиятли ва масъулиятлидир. Ахборотни тарқатишнинг техник имкониятлари кенгайиб, ОАВ сони мунтазам ошиб бораётгани ҳам бу борадаги вазифаларга алоҳида долзарблик бахш этади.

“Бошқача айтганда, ҳозирги вақтда дунёда икки қарама-қарши қутб барҳам топган бўлса-да, турли хил мақсад-манфаатларни ифода этувчи мафкуралар тортишуви тўхтагани йўқ. Очиқ айтиш

керакки, бу тортишувлардан кўзланган асосий мақсад-инсон, авваламбор, ёшлар қалбини эгаллаш, муайян мамлакат ёки минтақадаги бирор миллат ёки халқнинг онгига, унинг сезги-туйғуларига таъсир ўтказиш, уни ўз дунёқарашига бўйсундириш, маънавий жиҳатдан заиф ва тобе қилиш. Фикр қарамлиги, тафаккур қуллиги эса ҳар қандай иқтисодий ёки сиёсий қарамликдан ҳам даҳшатлидир”:

Юқоридагиларга асосланиб, қуйидагиларни хулоса қилиш мумкин:

Техник соҳадаги хавфсизликни, яъни корхонанинг ишлаб чиқариш, технологик жараён ва ахборот ресурсларига зарар етказиши мумкин бўлган техник таҳдидлардан ҳимояланганлик ҳолатини ахборот хавфсизлиги деб, маълум шахс, миллат, халқ ва жамият онгига таъсирдан ҳимояланганлик ҳолатини информацион хавфсизлик деб қўллаш лозим. “Ахборот борасидаги хавфсизлик” тушунчаси, “ахборот хавфсизлиги”, “информацион хавфсизлик” терминларидан анча кенг қамровга эга бўлиб, бу иккаласини ўзида мужассам этади.

Информацион хавфсизлик – ахборот муносабатларининг шундай ҳолатики, унда ахборотнинг салбий таъсиридан сиёсий, ижтимоий онг, инсоннинг “мен”лиги, реал воқелик ҳимояланган бўлади

Адабиётлар

1. Қаримов И.А. Жамиятимиз мафкураси халқни – халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат этсин // Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. 7-ж. –Т.: Ўзбекистон, 1999, б.85.
2. Қаримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008, б.13-14
3. Ўзбекистон Республикасининг “Телекоммуникациялар тўғрисида” қонуни “Ведомости Олий Мажлиса Республика Узбекистан”, 1999, № 9, ст. 219
4. Ўзбекистон Республикасининг “Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида” қонуни //“Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами”. 2003, 3-сон, 18-модда.
5. Ахборот хавфсизлигига оид терминларнинг русча-ўзбекча изоҳли луғати. –Т.: Фан, 2009, 36-бетда
6. Доктрина информационной безопасности Российской Федерации http://www.rg.ru/oficial/doc/min_and_vedom/mim_bezop/doctr.shtm

7. Закон Республики Казахстан «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 26 июня 1998 года № 233 (<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00120&uro=08001>)

8. Лукьянов В. Административные правонарушения, посягающие на безопасность // Российская юстиция. 2001. № 8.

9. Стюгин М. Информационная безопасность «по существу» (<http://psyfactor.org/autors/styugi№.htm>)

10. Пеньков И.А. Информационная безопасность Российской Федерации (политологический анализ) // Аналитический вестник Совета Федерации Федерального Собрания России. 2005, № 14(266.) стр. 12.

11. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. “Ўзбекистон”, –Т.: 2009, б.13.

12. "Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2003, 3-сон, 18-модда.

13. Цицерон. Об обязанностях, –М.: Наука, 1975, стр.60.

Холиков Э. Безопасность в сфере информации и категориях безопасность информации и информационных безопасность. В статье сделана успешная попытка внести ясность в понятие-категорию «безопасность информации» и информационная безопасность. Автор статьи данную проблему рассматривает в сопоставительно-типологическом плане с законодательство РФ и Казахстана.

Xolikov E. The security on the frield of information. The article deals with the category of “informational security”. The author comprises typologiculy the law of Regeian Federation and Kuzachistan.
